

Sekularisme, die Gees van ons Tyd 2 'n Tipering

Prof. B.J. van der Walt

Synopsis

Secularism, the spirit of our time

2 Its characteristics

The previous (introductory) article concentrated on the threat which secularism presents to Christianity by paying attention to the fact that, and the reasons why, we only recently became aware of secularism in South Africa. A description of a more advanced situation of secularization in the Netherlands confirmed the danger.

This (second) article focusses on a more precise description of the characteristics of secularism. (1) It firstly provides a philosophical-historical perspective on secularism. (2) This is followed by a systematic-philosophical discussion of the secularist ideas about God, law and cosmos. (3) Subsequently the attractive and therefore seductive nature of secularism is investigated.

The next (last contribution in this series) deals with some indications of how Christianity itself should be changed in order to be able to face the challenge of secularism. This article will, furthermore, from the perspective of a reformational philosophy of society, present an answer to the secularist distinction between the private and public as well as its implications for Christian education.

1. Inleiding

Uit die vorige artikel het geblyk dat die sekularisme gedurende die laaste dekade in Suid-Afrika snel begin toeneem het. Dit het uit 'n situasieskets van Nederland duidelik geword waarmee ons ook in ons land gekonfronteer gaan word. Tereg sê Van Houten (1991: 54, 57) dat die sekularisme gelei het tot die grootste krisis wat die (Westerse) Christendom

nog ooit beleef het. Want wanneer sekularistiese privatisering voltooi is, het elke godsdiens sy krag verloor. En wanneer sekularistiese relativisme volvoer is, het elke godsdiens ook sy uniekheid verloor.

Met hierdie tweede aflewering word filosofies dieper ingedring in die wese van die sekularisme. Met behulp van 'n Christelik-filosofiese “seismograaf” word gepoog om 'n nog duideliker omskrywing van die wêreldwye verskynsel te gee. Sonder 'n goeie beskrywing van 'n gevaarlike verleiding weet 'n mens immers nie hoe om jouself daarteen te beskerm en te bewapen nie.

Die Christelik-filosofiese kyk op die sekularisme vind vanuit twee perspektiewe plaas: 'n historiese en 'n sistematiese. Soos sal blyk, staan die twee nie los van mekaar nie: die historiese geskied vanuit 'n bepaalde sistematiek (ontologie of sinsleer). Kenners van die Reformatoriese Wysbegeerte sal ook gou agterkom dat die outeur se historiese en sistematiese visie op die sekularisme aan hierdie filosofiese tradisie ontleen is. Die eie bydrae van hierdie artikel bestaan daarin dat dit die eerste keer die twee perspektiewe uit hierdie denkrigting eksplisiet op die verskynsel van sekularisme toepas.

2. 'n Filosofies-historiese perspektief op die sekularisme

Soos 'n mens sou verwag, bestaan daar talle weergawes oor die ontstaan en die ontwikkeling van die sekularisme. Die meeste van die artikels oor sekularisme bevat ook historiese flitse. (Vgl. bv. Duvenage, 1965; Floor, 1996; Jakobsen & Pellegrini, 2000; Keane, 2000; Keddie, 2003; Kennedy, 2000 en Pannenberg, 1996.) Daaruit is dit duidelik dat die ontwikkeling van die sekularisme 'n komplekse aangeleentheid is. 'n Mens sou dit kon vergelyk met 'n groot rivier met baie sytakke wat dit voed. In die loop van die Westerse geskiedenis het vele geestesstrominge ineengevloei om die hoofstroom van die sekularisme te vorm.

'n Belangrike doel van die meeste geskiedkundige ondersoeke is om te bepaal wat die eintlike rede of oorsaak vir die ontstaan van die sekularisme was. Hieroor bestaan daar wyd uiteenlopende menings. Ons beperk ons hier tot die rol van die Christendom.

2.1 Die rol van die Christendom

In populêre lektuur word sekularisme gewoonlik as die absolute teëpool van die Christendom voorgestel. Daar kan dus onmoontlik 'n oorsaaklike verband tussen hulle bestaan. Navorsing toon egter tot die verbasing van diegene aan dat ons die (ten minste sommige) oorsake van die sekularisme

nie ver van die Christendom self hoef te soek nie. Baie kortliks weergegee, is enkele van die teorieë die volgende:

• **Sekularisme as die finale uitkoms van die profaan-sakraal dualisme.**

Die Westerse geskiedenis het in hooftrekke soos volg verloop: (1) By die antieke Grieke was die (mitiese) sakrale denkwysse belangriker as die (rasionele) profane denke. (2) Met die opkoms van rasoniese, filosofiese denke (ongeveer 500 v.C.) word die profane egter verhef bo die sakrale van die volksgeloof. (3) Met die verchristeliking van die Weste word die eeu-oue profaan-sakraal dualisme oorgeneem maar in die vorm van die natuur-genadetema verchristelik (ongeveer 500 - 1500 n.C.). (4) Vanaf ongeveer 1500 n.C. (die Renaissance) emansipeer die natuurlike, profane, sekulêre terrein uit die gesag van die terrein van die genade of sakrale. (5) Vandag domineer die sekulêre/profane oor die sakrale/godsdienstige – of, op die keper beskou, het die profane ’n sakrale karakter aangeneem.

• **’n Regstreekse verband** tussen Christendom en sekularisme vind ons by iemand soos die bekende Max Weber, volgens wie die kapitalisme se oorsprong in ’n puriteinse vorm van die Christendom lê.

• **’n Onregstreekse verband** word gelê deur teorieë waarvolgens die sekularisme ’n sekularisering van oorspronklike Christelike geloofsoortuigings is. (Die vooruitgangsgeloof is bv. ’n profanering van die Christelike toekoms-verwagting.)

’n Reaksionêre verband word voorgestel deur sekulêre skrywers wat van mening is dat die sekularisme nie as parasiet beskou mag word wat op enkele Christelike oorblyfsels teer nie, maar *uit* die Christelike agtergrond geëmansipeer het.

• **’n Godsdienstig-politieke verband** word gelê deur navorsers wat die ontstaan van die sekularisme soek in die 16de en 17de eeu tydens die godsdiensoorloë in Europa. Omdat daar nie meer eenheid in godsdienstige oortuiging na die Reformasie was nie (Protestante staan teenoor Katolieke en verskillende rigtings binne die Protestantisme beveg mekaar), kon daar nie meer eenheid op samelewingsvlak wees nie. Gevolglik is die sekulêre, godsdienstoneutrale staat gebore wat godsdien tot die private sfeer beperk het, omdat dit as onderdrukkend, onverdraagsaam, verdelend en vernietigend vir ’n gesonde siviele lewe beskou is.

Reeds uit hierdie enkele teorieë is dit duidelik dat ook die Christendom ’n (direkte of indirekte) bydrae tot die ontstaan van die sekularisme kon gelewer het. Die sekularisme is ’n (onbeplande) kind van die Christendom – veral ’n onsuiver Christendom (vgl. derde artikel) – maar ’n kind wat op die ou einde sy moeder sou “opeet”.

Hierdie proses van sekularisering het natuurlik nie tot die Weste beperk gebly nie, maar het vandag 'n globale verskynsel geword, mede as gevolg van die Christelike sending, wat gewoonlik saam met Westerse koloniseringsgemaakte het. Ramachandra (2003: 216) spreek in dié verband van die ironie van sendingwerk in die Derde Wêreld. Aan die een kant het dit baie mooi dinge, soos verlossing van heidense gelowe en gewoontes, beter gesondheidsdienste en Westerse onderwys gebring, maar aan die ander kant het dit sekulêre Westerse wetenskaplike, politieke en ander kulturele idees oorgedra: “The Christian missionary movement was the funeral of the great myth of Christendom, because mission took abroad the successful separation of church and state”. Hy noem daarom sekularisme die “verlore seun” (vgl. Lukas 15: 11 - 31) van die Christelike boodskap.

2.2 Die gang van die Westerse geskiedenis in breë perspektief

Die ontstaan van die sekularisme kan beter begryp word wanneer dit in die breë perspektief van die veranderinge in die gees van die tye geplaas word. Aan die begin van die eerste artikel is (in die vorige uitgawe van hierdie tydskrif) reeds gesê (vgl. 1.1) dat die gees van 'n persoon of tyd bepaal word deur sy verhouding tot God/ 'n godheid en dit wat hy as gesagvol vir sy lewe aanvaar (sy wetsidee). Die twee oortuigings motiveer die hele lewe en bepaal die rigting van 'n bepaalde tyd. Dit is dus moontlik om die gees of religieuse rigting van 'n spesifieke tyd of kultuur te toets deur die eenvoudige vraag te stel wat sy houding was/ is teenoor die God van die Bybel en Sy verordeninge vir die lewe. In die loop van die Westerse geskiedenis kry ons die volgende vier antwoorde (vgl. Van der Walt, 1999a: 382 - 384) op die vraag (Let daarop dat die vraag vanuit 'n bepaalde ontologie of werklikheidsleer gestel word – vgl. 3 hieronder):

- **Die Griekse en Romeinse kulture** (ongeveer 500 v.C. tot ±100 n.C.) se antwoord op bogenoemde vraag sou wees dat hulle die Bybel en die God van die Bybel nie geken het nie. Dit was dus *heidense kulture*.
- **Die Patristiese en Middeleeuse kulture** (±200 tot ±1400 n.C.) sou antwoord dat hulle, behalwe die ou heidense kulture, ook die Bybel en dus die Christelike kultuur geken het en dat hulle die twee probeer versoen het. Ons noem dit 'n *sintese-kultuur*. Op die oog af is die wêreld verchristelik, maar die heidense element is nooit heeltemal uitgeskakel nie; slegs onderdruk. Die Christen het *bokant* of *langs* die wêreldlike of sekulêre kultuur bly leef, in plaas van om dit grondig van *binne* te reformeer.

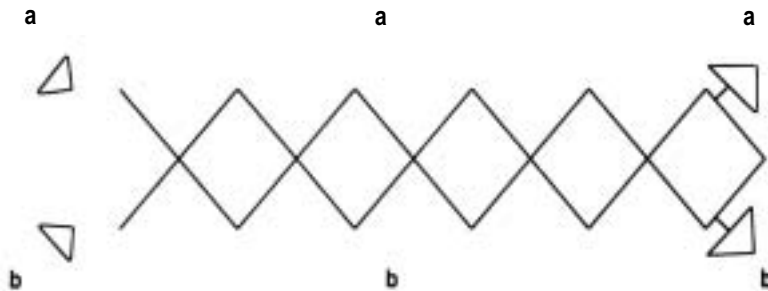
• **Die Sestiende-eeuse Reformasie** kon nie hierdie dubbelslagtigheid aanvaar nie. Dit het die sintesementaliteit van die Roomse Kerk verwerp, omdat dit weer aan God en Sy Wet alleen gehoorsaam wou wees. Die heidense element van die sintesekultuur (die oorspronklike Grieks-Romeinse kultuur) is verwerp, ter wille van die dien van God met 'n mens se hele lewe en op alle terreine (dit wil sê nie net op die kerklike terrein nie). Ons noem dit 'n *reformatoriese* standpunt. Hierdie hervormingsbeweging was nooit 'n dominante rigting binne die Westerse kultuur nie, maar dit het ook nooit (hoewel dit laagtepunte beleef het) doodgeloop nie. Die reformatoriese filosofie van vandag is ook 'n vrug daarvan.

• **Tydens die Renaissance (16de eeu)** ontstaan egter ook 'n ander stroming wat later die Westerse kultuur sou oorheers. Die denkers van die Renaissance-tydperk was nie meer gelukkig met die Middeleeuse sintesekultuur nie. Die rede vir hulle breuk daarmee was egter presies die teenoorgestelde as die motief van die hervormers. Die Renaissance-mense het met die sintese gebreek, omdat hulle van die Christelike element in die Middeleeuse kultuur ontslae wou raak. Hulle wou weer die oorspronklike heidense (Grieks-Romeinse) kultuur in sy glorie herstel. Die mens moes – soos uit die woord *renaissance* blyk – hom uit eie krag wederbaar of vernuwe, sonder die krag van God se Woord en Gees! Hier het ons dus die begin van die ontkerstening of *sekularisering* van ons Westerse kultuur wat uiteindelik op 'n moderne heidendom uitgeloop het.

Met die Middeleeuse *sintesekultuur* as uitgangspunt, sou die antieke Griekse en Romeinse kulture as *voorsinteties*, die Reformasie as *antisinteties korrek* (gehoorsaam) en die Renaissance as *antisinteties verkeerd* (aan God ongehoorsaam) aangedui kon word.

Saamgevat kan ons dus die volgende vier hoofperiodes in die ontwikkeling van die Westerse kultuur die afgelope 2 500 jaar onderskei: (1) *die antieke heidense voorsintesekultuur*, voor die koms van Christus; (2) 'n halfslagtige *Christelike sintesekultuur* na die verspreiding van die Evangelie oor die hele Europa en die kerstening van die Weste; (3) 'n *Christelike antisintetiese kultuurbeskouing* wat Christus in die hele lewe wil dien en eer, en (4) 'n *moderne, heidense, antisintesekultuur* wat Christus doelbewus verwerp en in sy plek die mens self op die troon plaas.

Die ontwikkelingsgang kan visueel met die volgende diagram voorgestel word:

(1) = **Voorsinteskultuur: ± 500 v.C. - ± 100 n.C.**

- a Israel en die Ou-Testamentiese kultuur (Bybelse rigting) en die
- b Griekse en Romeinse kulture (buitebybelse rigting) nog van mekaar geskei

(2) = **Sinteskultuur: ± 200 n.C. - ± 1400 n.C.**

- a Die Christelike element en
- b die sekulêre (van Grieks-Romeinse oorsprong) in 'n sintese vermeng

(3) = **Antisinteskultuur: ± 1500 n.C. – vandag**

- a Die korrekte antisintese (die reformatoriese lyn) en
- b die verkeerde antisintese (sekularisme sedert die Renaissance) skei van mekaar en volg elkeen sy eie koers

Die Westerse kultuur het dus feitlik 'n volledige sirkelgang deurloop. Dit het (1) begin met 'n voor-Christelike periode (die antieke Griekse en Romeinse kulture); (2) daarna is dit gekersten en kry ons 'n oorwegend Christelike beskawing (die vroeë Christelike en Middeleeuse periode); (3) dan vind geleidelike ontkerstening plaas (± 1600 -1900 n.C.) en (4) in die een-en-twintigste eeu leef ons weer te midde van 'n sekulêre, heidense kultuur. Die horlosie van die geskiedenis het 24 uur deurloop!

Lewe ons vandag weer in 'n pre-Christelike kultuurperiode? Nee, want die horlosie van die geskiedenis kan nooit teruggedraai word nie. Die kontemporêre, sekulêre heidendom dra daarom 'n totaal ander karakter as die antieke, voor-Christelike.

Is dit dan beter om van ons tyd as die post-Christelike era te praat, soos baie graag doen (vgl. 1.2 in die eerste artikel in die vorige uitgawe)?

Omdat die outeur se skematiese weergawe hierbo die indruk mag skep dat hyself ook ons tyd as post-Christelik beskou, is 'n kort opmerking in die verband noodsaaklik.

Met die verspeiding van die Evangelie oor die hele Westerse wêreld, is die Westerse kultuur grondig verander. Indien 'n mens dus beweer dat die Weste vandag post-Christelik is, omdat dit na sy pre-Christelike toestand teruggekeer het, sou die verlede ongedaan gemaak en die indringende krag van God se Woord onderskat word.

Ons sou wel kon sê dat die Weste vandag oorwegend nie-Christelik is, omdat dit God se openbaring in die Bybel as rigsnoer vir die hele lewe afgewys het. Maar om ontrou aan die Evangelie te word, is erger as wanneer jy dit nooit geken het nie. Jy kan dit ook nooit weer van jou afskud nie. Die Weste dra permanent die aanklag van die Evangelie teen die skuld van sy verwerping (sekularisasie) met hom saam (vgl. Hebreërs 6: 4 - 8). Die Weste se toestand is vandag dus ernstiger – want hy is skuldig – as voor die Evangelie bekend geword het.

Selfs die mees konsekwente anti-Christelike denke of optrede is nie post-Christelik nie. Ook diegene wat niks meer van die Bybel af wil weet nie, lewe tog – al besef hulle dit self nie – uit 'n kultuur wat deur die Evangelie beïnvloed is. Ons kontemporêre, sekulêre kultuur is onbestaanbaar en onverstaanbaar sonder die Bybelse, Christelike tradisie!

'n Mens sou wel kon sê dat die Westerse kultuur *post-Corpus Christianum* is. Daarmee word bedoel dat die oorwegend Christelik-Westerse samelewing van die vroeë Christendom en die Middeleeue (ongeveer 500 tot 1500 n.C.) iets van die verlede is. Maar daarmee is die “Christelike” nie verby nie – ook al het die Westerse mens daar geen besef meer van nie en al is die Christelike invloed slegs in verwronge vorm nog aanwesig. Bowendien is daar nog steeds miljoene wat die Evangelie van Jesus Christus glo.

3. 'n Sistematiese perspektief op die sekularisme

Die voorafgaande breë historiese perspektief waarin die gees van die tye en ook ons eie tyd vasgevang is, moet deur 'n sistematiese perspektief aangevul word, konkreter inhoud kry en so verdiep word. (Soos reeds gesê, is die twee perspektiewe nou verbonde.) Volgens die reformatoriese filosofie se werklikheidsleer of ontologie, bestaan daar drie basiese werklikhede: (1) God, (2) Sy skepping en (3) Sy verordeninge wat geld (beperkinge stel vir en rigting gee aan) vir Sy skepping. Elke mens en elke lewensvisie – ook die sekulêre – word met hierdie drie realiteite

gekonfronteer. Wat was die sekularisme se antwoord, hoe sien hulle lewensvisie en filosofie hierdie drie werklikhede?

3.1 Die sekularistiese visie op God

Van Riessen (1967: 46 en 1974: 24) toon tereg aan dat Westerse ateïstiese denkers 'n belangrike rol in die ontstaan van die sekularisme gespeel het. (Van der Walt, 1999b: 229 - 250 gee 'n oorsig van die belangrikste ateïstiese filosowe.) Hierdie denkers het op verskillende maniere geloof in God as fiksie ('n blote projeksie van die mens) afgemaak. 'n Belangrike bydraende faktor, waaraan Van Riessen ook baie aandag gee, is dat die moderne mens in vergelyking met sy voorgangers met behulp van wetenskap, tegniek en organisasie 'n besonder magtige mens geword het en daaruit die (verkeerde) konklusie getrek het dat hy God nie meer nodig het nie.

Harkness (1978: 11) gee daarom die volgende kort maar raak definisie van die sekularisme: "Secularism is the organization of life as if God did not exist". Daarom sê Van Riessen (1974: 24) dat die sekularis in 'n geslote wêreld sonder 'n transendente horison lewe.

Vandag besef ons nie meer hoe 'n epogmakende stap die Westerse mens hiermee geneem het nie. Vahanian (1967: xiii) vestig egter die aandag daarop: "Ours is the first attempt in the recorded history to build a culture on the premise that God is dead". Hy vestig ook die aandag daarop dat die dood van God aanvanklik 'n meer anti-Christelike betekenis gehad het, maar later 'n meer post-Christelike, omdat dit as onbelangrik, selfs belaglik, beskou is om nog *teen* iets (God) te stry wat nie bestaan nie.

Maar is ons tyd in die opsig uniek? Vroeër (byvoorbeeld reeds in die antieke Griekse filosofie) was daar ook ateïste. Die nuwe in die geval van die huidige sekularisme is (vgl. Van Riessen, 1974: 25) eerstens dat die geloof in 'n gestorwe God nog nooit voorheen so wyd verbreid was nie. Tweedens het dit 'n onuitwisbare stempel op die hele kultuur geplaas. Wat vroeër net die *geloof* van enkele ateïste was, het nou die *toestand* van die hele lewe geword (Van Riessen, 1974: 27). 'n Mens sou kon sê dat die teorieë van enkeles die daaglikse praktyk van die massas geword het. Dié toestand het 'n groot invloed op elkeen van ons. Want hoewel dit 'n waanidee is dat God nie bestaan nie, sien die wêreld vandag daaruit asof Hy afwesig sou wees. Die skyn of versinsel is 'n *werksame* skyn (Van Riessen, 1967:117).

Omdat die mens as religieuse wese nie sonder iemand of iets hoër en groter as hyself kan leef nie, moet daar noodwendig iemand/ iets in die

plek van God kom. (Albert Camus sê êrens dat om God te vermoor, beteken om self ('n) god te word.) Die oersonde van Adam en Eva (Genesis 3:5), naamlik om soos God, self god te wil wees, self te besluit wat vir jou goed is (outonomie), tipeer vandag weer die sekularisme. Soos nog later sal blyk (vgl. 3.3 hieronder) word nie alleen die mens tot goddelike status verhef nie, maar ook aspekte van die nie-menslike skepping (byvoorbeeld tegnologie, wetenskap, ekonomie) word verabsoluteer of verafgod.

Om hierdie rede is die moderne afgode anders as dié van die oudheid en die mens se houding tot hulle verskil ook van dié van die ou heidense afgodsdienaars. Die gode is onpersoonlike dinge wat (omdat die bonatuurlike nie meer sou bestaan nie), ook nie meer deur 'n sfeer van geheimsinnigheid, mistiek en magie omhul word nie. Die moderne mens se verhouding tot sy/ haar gode is ook veel saakliker en nugterder. Dit gaan nie noodwendig meer met allerlei godsdienstige rituele gepaard nie. Dit alles beteken egter nie dat afgodery in ons sekularistiese tyd verdwyn het nie – dit het slegs van vorm verander.

3.2 Die sekularistiese visie op die wet

Hoewel sekere navorsers die sekularisme gewoonlik eensydig verbind aan die dood verklaar van God, speel die afwysing van God se verordeninge vir die lewe – veral in die daaglikse praktyk – dalk 'n veel belangriker rol. Soos reeds aangetoon, vervul nie net die godsídee nie, maar ook die wetsídee 'n belangrike rol in die bepaling van die gees van 'n tyd, omdat wette grense stel, bepaal wat goed is en wat sleg, reg en verkeerd is en só rigting vir die hele lewe aandui.

Graafland (1975) stel onomwonde dat die sekularisme onaanvaarbaar is, omdat dit ten diepste ongehoorsaamheid aan God se verordeninge vir die lewe inhou. Hy skroom nie om dit opstand teen God, sonde te noem nie. As gevolg van hulle verwerping van God se wet moet sekulariste ook basiese Bybelse leerstukke soos skepping, sondeval en verlossing loën.

Die goddelike voorskrifte vir die lewe word nie net *verwerp* nie maar – net soos in die geval van die Godsídee – *vervang*. Aangesien die mens God vervang het, is die mens self nou sy eie wetgewer (outonomie). In die reformatoriese filosofie word dié verskynsel “subjektivisme” genoem, wat beteken dat iemand of iets wat 'n subjek (onderhorige) aan die wet is (verkeerdelik) self tot wet verhef word. Talle voorbeelde hiervan kan vandag genoem word. Die ekonomie word byvoorbeeld nie normatief beoordeel nie, maar is self die norm. Dieselfde geld van demokrasie, ontwikkeling, globalisering, ensovoorts.

Soos in die geval van die godsídee was daar ook ontwikkeling in die sekularistiese wetsídee. (Op die detail kan ons nie hier ingaan nie.) Gedurende die rasionalistiese tyd (ongeveer 1600 - 1900) het die menslike rede nog probeer om koers aan te dui. Maar sedert die tyd van die irrasionalisme (ongeveer middel 20ste eeu) heers die relativistiese standpunt van “everything goes”. Dostoyevsky se bekende woorde is bewaarheid dat, as God dood is, is alles toelaatbaar.

3.3 Die sekularistiese visie op die skepping

Daar bestaan 'n onlosmaaklike verband tussen 'n mens se godsídee en jou visie op jouself (mensídee) en hoe jy in die skepping optree. Mense maak nie net afgode of dink afgodiese stelsels uit nie. Net soos wat 'n Christen die roeping het om na die beeld van Christus vernuwe te word (1 Johannes 3: 2; Romeine 8: 29), lyk die aanhanger van 'n afgod steeds meer na die god wat hy/ sy vereer of verabsoluteer. (Goethe het tereg êrens gesê dat 'n mens gevorm word na die beeld van dit wat jy liefhet of waaraan jy jou hart gegee het.) Op sy beurt skep die mens weer dinge (bv. menslike samelewingsverbande soos 'n gesin, kerk en staat) volgens sy eie beeld van hoe 'n mens behoort te lyk. Terugwerkend sou 'n mens dus uit die dinge wat mense skep kon aflei hoe hulle hulself beskou en ook hoe hulle godsbeskouing daar uitsien. Ons diepste godsdienstige oortuigings word gereflekteer in hoe ons samelewing lyk.

Aan die begin van die sekulariseringsproses was dit nog nie so duidelik wat die konsekwensies van ongehoorsaamheid aan God en sy riglyne vir die lewe sou wees nie. Uit die Bybel en ook uit praktiese ervaring (gegrond op God se skeppingsopenbaring) weet ons egter dat God se voorskrifte nie sonder gevolge geminag kan word nie. Alleen diegene wat dit respekteer, het die hoop op 'n ryk, vol lewe. Alleen binne die grense en volgens die koers wat sy wette aandui (soos geopenbaar in sowel die skepping as die Skrif) kan ware vryheid, vervulling, gesondheid, geluk, welsyn, vrede en baie ander seëninge ervaar word. Sonder gehoorsaamheid is daar onvryheid, leegheid, pyn en lyding van verskillende aard op alle lewensgebiede. Wie nie God se gebooe ken en erken nie, moet bea wees om 'n sugtende skepping as “normaal” te aanvaar.

Die “soutsuur” van die sekularistiese lewensvisie vreet dus nie net God en sy wet op nie, maar dit tas op vernietigende wyse ook die skepping self aan waarin ons lewe. Omdat die sekularistiese lewensbeskouing 'n spesifieke lewenswandel insluit, bepaal dit die *toestand* waarin ons daaglik lewe, soos deur Van Riessen hierbo reeds verduidelik.

Die reformatoriese filosofie se modaliteite-leer (die onderskeiding tussen verskillende aspekte van die aardse werklikheid) bied 'n nuttige instrument om die aard en impak van die sekularistiese religie en lewensvisie op verskillende lewensterreine na te gaan. Volledigheid in die verband is onmoontlik. Wat hier volg is eerder illustratief. Dit wil as voorbeelde dien van hoe die aard en invloed van die sekularisme duideliker gekategoriseer kan word, in plaas van om slegs in vae terme daaroor te praat.

Die geloofslewe

Uit die voorafgaande het reeds duidelik geword dat sekularisme die privatisering van alle gelowe – behalwe die eie – vereis. Geloof moet tot die persoonlike sfeer beperk word, omdat dit verdeeldheid op samelewingsvlak sou veroorsaak. 'n Sekularistiese orde sou konflik uitskakel en verdraagsaamheid bevorder – die ideale oplossing vir die hedendaagse plurale samelewings met 'n groot verskeidenheid van gelowe.

Vanuit verskeie hoeke (veral die post-modernistiese) word vandag egter betoog dat sekularisme nie die verskeidenheid beskerm nie, maar dit eerder vernietig. Dit skakel ook nie konflik uit nie, maar genereer nuwe konflik tussen homself en die ander godsdienste. Onder die dekmantel van toleransie kan dit baie intolerant wees. Die sekularistiese onderskeid tussen privaat (geloof) en publiek (neutraal) gaan dus nie op nie. Ons konklusie: die sekularisme se reduksionistiese idee van geloof tas hierdie hoogste menslike funksie aan, sodat dit nie werklik kan ontwikkel en bloei nie.

Die etiese lewe

Op hierdie terrein is die invloed van die relativisme van die laat-sekularisme (irrasionalisme) duidelik. Nadat ook die rede geabdikeer het, is daar geen wette of norme meer oor nie, maar alleen nog “waardes” wat bowendien egoïsties volgens persoonlike smaak en egoïstiese begeertes bepaal word. Voorbeelde van morele verval (permissiwiteit, bandeloosheid, ontrouheid, bedrog, korrupsie en naakte hedonisme) hoef nie eers hier genoem te word nie, omdat die media daagliks daarvan vol is. Feitlik enigiets word toelaatbaar – en selfs geregverdig. Sonder om alarmisties te wees, kan gesê word dat etiese agteruitgang en selfs bankrotsky die mensdom in die gesig staar. Vanselfsprekend kan al die skuld hiervoor nie net op die skouers van die sekularisme geplaas word nie, maar dat dit 'n belangrike bydrae tot die hedendaagse morele krisis lewer, kan moeilik ontken word.

Die juridies-politiese lewe

Die vakuum wat deur die verdwyning van die Christendom op die openbare terrein gelaat is, is in die meeste lande gevul deur die sekulêre staat en sy regstelsel, wat deur 'n liberaal-humanitiese grondwet gelei word. Die howe interpreteer en propageer hierdie sekulêre stelsel. Wat hulle gewettig het, moet as moreel aanvaarbaar beskou word, ook al is dit besluite (oor bv. pornografie, aborsie, eutanase, prostitusie, kits-egskedings, Sondags-ontheiliging, ensovoorts) wat regstreeks indruis teen die Christelike en baie ander gelowe. Menseregte – het gaandeweg duidelik geword – het nie net 'n positiewe nie, maar ook 'n negatiewe kant, omdat dit, in plaas van op die stewige fondament van 'n diepere (transendente) geregtigheid, gebou is op die sand van blote menslike waardes soos menswaardigheid. Al meer kritiese stemme toon aan hoe die menseregte-ideologie lei tot selfgesentreerdheid en weinig aandag aan 'n mens se verpligtinge teenoor jou medemens. Vir 'n werklik gesonde samelewing is menseregte nie voldoende nie. In baie gevalle ontbreek ook gepaste strawwe wat mense kan laat besin en terugdwing na gehoorsaamheid. In plaas daarvan word dikwels ook die gevolge van hulle misdade vir die skuldiges verlig. Omdat in baie gevalle net met die simptome in plaas van die dieper oorsake gehandel word (bv. kondome teen vigs), word verkeerde optrede eerder aangehelp in plaas van verminder. Skeptici is van mening dat, ten spyte van hoë menseregte-ideale, politiek-ekonomiese mag uiteindelik bepaal wat reg en geregtigheid is.

Die estetiese lewe

In die verskillende kunste word die diepste gees van 'n kultuur verklank, verwoord en verbeeld. Hulle is as't ware 'n spieëlbeeld van die samelewing waarin ons lewe. Die boodskap wat die moderne kuns (veral deur die media) in die algemeen (daar is vanselfsprekend uitsonderings) verkondig, is egter nie baie verheffend en inspirerend nie, maar meestal oppervlakkig, dikwels vulgêr, leeg, sinloos en nihilisties. (Hierdie kritiek spruit nie noodwendig uit die ouderwetse idee dat dit in die kunste alleen om die mooie gaan; hulle alleen die skone na vore moet bring nie.) Dit geld tot so 'n mate dat denkers (vgl. Rookmaker, 1970) die moderne kunste beskou as 'n duidelike simptoom van 'n sterwende Westerse kultuur. In die media veral gaan dit vandag ook nie meer primêr oor die inhoud nie, maar veral oor die beeld ("image") (vgl. Schultze, e.a., 1991).

Die ekonomiese lewe

In die hedendaagse wêreld het die ekonomie een van die groot magte geword. As gevolg van globalisering oorheers dit in baie gevalle nasionale politieke mag. Dit is kompeterende, aggressiewe, imperialistiese

ekonomie, wat die media, tegnologie en wetenskap – die hele lewe – beheer. Volgens die model van die neo-kapitalistiese ideologie word die lewe volledig – die menslike liggaam, gesondheid, onderwys – verkommersialiseer, dit wil sê tot geldwaarde gereduseer. Bestuursmodelle vir die sakewêreld opgestel, word dus al meer en meer op ander nie-ekonomiese terreine toegepas. Met ander woorde lewensterreine wat glad nie ekonomies van aard is nie word in die ekonomiese korset ingeforseer en in geldelike terme geëvalueer. (Die eerste groot gebod vandag is: wees so profytlik of nuttig as moontlik.) Menslike welsyn (wat baie kante het) word gevolglik eensydig as materiële *welvaart* verstaan. Ook ons taal word verkommersialiseer. Studente en pasiënte het hulle eie identiteit verloor, want hulle word nou “kliënte” genoem. Mense word as sosiale “kapitaal” aangedui. Naakte materialisme is aan die orde van die dag – ’n geweldige verarming van wat dit werklik beteken om mens te wees.

Die sosiale lewe

Individualisme is een van die trekke van die hedendaagse sekularisme wat rampspoedige gevolge vir die gemeenskap van mense het. Samelewingsverbande – selfs die huwelik – word beskou as niks meer as ’n kontrak tussen individue – wat net solank duur as wat dit in die huwelik voorspoedig gaan. Denkers bekla die verlies aan gemeenskapsgevoel wat mense kan saambind en op dié wyse ’n gesonde samelewing verseker. As gevolg van dié verlies word daar met allerlei organisatoriese middele gepoog om tog ’n mate van eenheid te bewerk. Op die ou einde *heers* die burokrasie egter in plaas daarvan dat organisasies die betrokke samelewingsverband *dien* deur dit te help om beter te funksioneer. Die sekulêre staat se propagering van ’n “naked public square” is ook nie bevorderlik vir ’n eenheidsgevoel in die samelewing nie, omdat so ’n eenheid ’n dieper grond of norm vereis.

Die taal

Die linguale is een van die belangrikste fasette van ’n kultuur, ook van die kontemporêre sekulêre kultuur. In vorige eeue het ons taal nog ’n sterk konfessionele element gehad. Briewe van my ouers is byvoorbeeld nog begin met woorde soos “Deur die genade van onse hemelse Vader gaan dit nog goed met ons almal”. Of geboortes is aangekondig met iets soos: “Op ... (datum) het ons van die Here ’n welgeskape dogtertjie, ... (naam), ontvang”. Vandag word sulke taalgebruik meestal vermy omdat dit te oudmodies klink. Die eintlike rede is egter dat die geestelike klimaat waarin ons leef sulke religieuse taal nie meer toelaat nie. Ook die

onderwerpe waaroor mense vandag praat, gaan merendeels oor “wêreldse” dinge: ontspanning, sport, vermaak, kos, geld en motors. Wie hoor nog mense praat oor diep godsdienstige probleme, oor ’n goeie preek, oor ’n nuwe aarde in die hiernamaals?

Tegniese mag

Verskillende skrywers oor die sekularisme noem nie sonder rede die tegnologie as een van die groot magte van ons tyd nie. Aan die een kant bevorder die tegnologie die sekularisme, omdat die mens (verkeerdelik) glo dat sy ongekende tegnologiese moontlikhede God oorbodig gemaak het. Aan die ander kant stimuleer die sekularistiese strewe na mag, die idee van die baas van jou eie toekoms te wees, die tegnologiese ontwikkeling. In plaas van bloot ’n middel word die tegnologie dus ’n voorwerp van geloof. Om te veel van iets van die skepping te verwag (daarin te glo), beteken eger afgodery, tegnisme in hierdie geval. Omdat transendent-begronde norme verdwyn het, word die tegnologie ook nie meer normatief beoordeel nie, maar subjektivisties self tot norm verhef: Wat tegniese bereik *kan* word, *mag* ook. (As ’n vernietigende wapen bv. gemaak *kan* word, *mag* dit ook gedoen word.) Al wat oorbly is “wees so doeltreffend of effektief as moontlik”. Dit hang nou saam met ’n ander sekulêre norm: “wees so wetenskaplik moontlik” – ons volgende punt.

Die logies-wetenskaplike terrein

Een van die waardevolste uiteensettings van hoe die wetenskappe geleidelik gesekulariseerd geraak het, is nog steeds die artikel van Dooyeweerd (1954). Reeds vroeg in die Westerse geskiedenis is die verstand teenoor die geloof gestel. Gedurende die rasionalisme (ongeveer 1600 - 1900) heers die verstand in die vorm van ’n verafgode rede oor die geloof. (Eintlik vervang geloof in die verstand self die vroeëre geloof.) Die wetenskappe het daarna met rasse skrede ontwikkel en fenomenale resultate opgelewer. Vandag is die wetenskap een van die groot magte wat ons tyd beheers. Omdat dit (tot nog onlangs) as ’n neutrale, waardevrye bedryf beskou is (God en sy wette mog nie daarin ’n rol speel nie), bevorder dit die sekularisme wat ook voorgee om onpartydig te wees. Omgekeerd vind die sekularisme in die sekulêre wetenskap ’n nuttige bondgenoot om sy lewensvisie op alle terreine te propageer. Sekulêre wetenskaplikes tree as die profete van die sekularisme op. Iemand wat nie glo wat die moderne wetenskap verkondig nie, nie aan die wetenskapsverafgoding meedoen nie, word as ’n hedendaagse ketter gebrandmerk. Die irrasionalisties-getinte post-moderniste het wel kritiek op

die veronderstelde neutraliteit en algemeengeldigheid van die Westerse wetenskap, maar hulle dink nie minder sekularisties nie. Op die keper beskou, behels hulle relativisme 'n nog groter gevaar vir enige poging om Christelik te dink.

Die psigies-emosionele lewe

Die sekularisme kan moeilik geluk bring. Die Woord van God waarsku nie sonder rede nie dat die mens nie van brood (die materiële) alleen kan lewe nie. Iets meer as wat die sekularisme kan bied, iets groter as die self is nodig om jou lewe sinvol te maak en dus die moeite werd. Geen wonder nie dat die hedendaagse lewe, ten spyte van materiële oorfloed in die Weste, vol is van allerlei vorme van ontvlugting, ongelukkigheid, emosionele spanning, psigiese versteurings, ervarings van sinloosheid en ander soorte siektes. Dié pyn moet met allerlei soorte chemiese middele verdoof word. Die nuutste mode is die terapeutiese kultuur wat op verskillende maniere daarvoor moet sorg dat mense beter oor hulself voel. Die algemene slagspreuk is: “Voel goed oor jouself”. (Vgl. die televisie-advertensies wat kykers moet oorreed dat hulle 'n bepaalde produk verdien.) Want: die mondige, maar diep ongelukkige, sondige mens ken nie meer skuldbelydenis, bekering en wedergeboorte nie. Sonde word ook nie meer by die naam genoem nie. Dit heet “afwykings” of hoogstens “siektes”. Die gevolg is simptomatiëse verligting van die gevolge in plaas van om die wortel van die probleme aan te spreek.

Die biologies-fisiese lewe

Menslike lewe in sy volheid is in die sekulêre (bv. natuur- en mediese wetenskappe) tot die fisies-chemiese gereduseer. Omdat die mens op die wyse *beskou* word, word hy ook al meer so *behandel*. Respek en eerbied vir menslike lewe is besig om te verdwyn. Daar word oral druk gesoek na 'n etiek wat die moderne mediese tegnologie kan lei, maar hoe sal so 'n mediese etiek lyk as dit op so 'n eensydige mensbeeld gebou word? Versorgingsberoepe is nie meer populêr nie. Die invloed van die materialistiese lewensvisie van die sekularisme kom dus nie net na vore op ekonomiese terrein nie – dit bedreig ons hele menswees.

Die numeriese aspek

Omdat hoëre norme, gewortel in God se verordeninge, verdwyn het, word die numeriese norm vandag op feitlik alles toegepas (die verskynsel hang saam met verkommersialisering soos hierbo beskrywe.) Nie *kwaliteit* nie maar *kwantiteit* word eerste gemeet. Wat nie getel kan word nie, tel

eenvoudig nie. Ook dit beteken 'n verregaande reduksie, verarming en skeeftrekking van die veelkleurigheid of veelkantigheid van die menslike bestaan. (Net soos op godsdienstige gebied doen die sekularisme homself voor as 'n kampvegter vir verskeidenheid, maar eintlik is dit 'n vyand daarvan.) Hoewel die getalsaspek 'n deel van ons lewe is en baie dinge dus wel gemeet kan word, is daar ook hoëre aspekte van die lewe (vanaf die psigiese tot die geloof) wat nie kwantifiseerbaar is nie, omdat eiesoortige norme, anders as die numeriese, (minder of meer) geld.

Dit was enkele flitse om aan te toon dat die sekularisme nie net 'n kerklike, of 'n godsdienstige, of 'n politieke, of 'n sosiale, of 'n ekonomiese verskynsel is nie. Dit is 'n religie wat die mens motiveer en inspireer om sy oortuigings (lewensvisie) op al die lewensterreine toe te pas. Dit druk sy stempel af op die hele hedendaagse kultuur.

Omdat die sekularisme in 'n *geslote* wêreld (sonder God se openbaring) lewe, word dit dikwels ook 'n *verenigde* wêreld. Die multidimensionele werklikheid word nie raakgesien nie. Een of meer aspekte word uitgelig en verabsoluteer en die ander aspekte word daartoe gereduseer. Sulke eensydige oorbeklemtonings lei tot allerlei soorte “ismes” (materialisme, ekonomisme, tegnisme, scientisme), wat tot volbloed ideologieë kan ontwikkel en op mense afgedwing word. Op dié wyse is die sekularisme 'n vrugbare teelaarde vir ideologiese verarming en onderdrukking. Ons leef – helaas! – nog nie in 'n ideologiesevrye wêreld nie, omdat selfs die magtige, moderne mens nie uit homself teen die magtige versoeking van afgodery bestand is nie.

Dit bring ons by die derde afdeling:

4. Die aantreklike, maar verleidende krag van die sekularisme

Na die lang voorafgaande uiteensetting verfris ons eers die geheue met die volgende samevattende omskrywing van die sekularisme: “The definitive feature of secularism is not the denial of God or of the sacred but the separation of the secular and the sacred, of everyday knowledge and religious faith. Secularism does not banish all belief in God. It recognises the validity of religious faith as a legitimate option for the individual but assigns this faith to a spiritual sphere of human experience separate from the secular sphere of everyday affairs. It makes belief and disbelief in God equally irrelevant to the practice of everyday life – in agriculture and farming, in politics, commerce and industry, in sports and recreation, and in academic disciplines other than theology. In these areas autonomous human authority reigns supreme” (Fowler, 2002: 8).

In sy werk gee Fowler verskeie redes (deur die outeur aangevul) waarom die sekularisme so aantreklik en gevolglik meesleurend – dus baie gevaarlik – vir die Christelike geloof is.

4.1 Dit is die dominante gees van die wêreldkultuur

Soos hierbo aangetoon, is dit die toestand waarin die kultuur vandag wêreldwyd verkeer. Dit geld nie net Westerse lande nie. Ook op 'n kontinent soos ons eie groei die sekularisme vinnig veral as gevolg van die invloed van professionele Afrikane met 'n sekulêr-Westerse opleiding. Soos wat 'n mens nie bewus is van die lug wat jy inasem nie, asem baie mense die sekularistiese gees in sonder dat hulle nog ooit die woord “sekularisme” gehoor het. Geleidelik word die tradisionele Afrikakulture deur die sekularisme soos deur 'n olievloed oorspoel. Hoe blind ons daarvoor is, blyk byvoorbeeld uit die feit dat sommige sendelinge en teoloë alleen bekommerd is oor die gevaar van sinkretisme tussen die tradisionele Afrikagodsdienste en die Christendom. Selde word egter gewaarsku teen 'n baie aktueler vorm van sinkretisme, naamlik dié tussen die sekulêre Westerse kultuur en die Christelike geloof.

4.2 Christene het die sekularisme nog nie diep genoeg gepeil nie

Baie Christene is nog steeds geneig om die invloed van die sekularisme slegs aan die simptome te meet. Vrae soos die volgende is daarvan 'n bewys: Hoeveel mense gaan nog kerk toe? Word die Naam van God nog in die openbaar gebruik? In hoe 'n mate geld Christelike morele waardes nog? Op dié wyse word die fundamentele karakter van die sekularisme as 'n alternatiewe religie en lewensvisie, wat die Christelike wil vervang, misgekyk.

4.3 Die sekularisme wek die illusie dat alle godsdienste uit die openbare terrein weg is

Die sekularistiese terminologie verbloem alleen, maar kan nie werklik die eie geloof verberg nie. Soos reeds aangetoon, het dit bloot die ander gelowe uit die openbare terrein verdryf om dit met sy eie te vervang.

4.4 Die sekularisme verskyn nie as 'n openlike vyand nie

Dit gee voor om respek te hê vir die verskeidenheid godsdienste. Ook aan die Christendom gee dit 'n gerieflike plekkie onder die son in die privaatseer. Die prys wat daarvoor betaal moet word, is egter groot: geen plek in die veel breër openbare sfeer nie.

4.5 Die sekularisme verwag nie, soos die ou heidendom, van ons openlike eerbetoon aan allerlei bese geestelike magte nie

Al wat die sekularis oënskynlik van Christene verwag, is die aanvaarding van die “selfevidensie” van sy sekularistiese lewensvisie. Op dié wyse word baie verblind, want veel meer is op die spel. In die eerste plek moet

onthou word dat die magte van die duisternis nie noodwendig altyd in boosaardige, onheilspellende vorme verskyn nie. Satan kan homself as 'n engel van die lig voordoen (vgl. 2 Korintiërs 11:14).

In die tweede plek kan 'n mens ook geestelike magte dien sonder om aan enige opsetlike godsdienstige rituele deel te neem. (Hierbo is reeds verduidelik dat die sekularisme, anders as die antieke heidendom, 'n baie saakliker godsdiens is.) Omdat daar net twee moontlikhede bestaan – gehoorsaamheid of ongehoorsaamheid aan God – kom 'n mens onder die invloed van bese magte eenvoudig wanneer jy jouself nie meer stel onder die gesag (wet) en heerskappy van die ware God nie. Dan het jy jou wapenrusting teen die bese geeste van die lug verloor (vgl. Efesiërs 6:10-12). Adam en Eva het ook nie doelbewus probeer om Satan te dien nie. Maar deur hulself outonoom teenoor God te verklaar, het hulle – en die hele wêreld daarna – onder die mag van die duiwel gekom (vgl. 1 Joh. 5:19). Die Bybel leer selfs dat 'n mens ten spyte van formele Christelik-godsdienstige rituele deur afgodery beheer kan word.

Fowler (2002:34) stel dit skerp: “One of the greatest triumphs of secularism has been to banish belief in spiritual powers in relation to the world of secular reality, confining them to a separate realm. This is a powerful master lie from the father of lies. When people deny that spiritual powers exist in the secular world, they become blind to their presence and power in that world. Yet even Christians have come to believe that the spiritual powers of darkness have little power in modern secular societies. One hears Christians in secular Western societies saying that one needs to go to Africa to see the real power of these powers of spiritual darkness”.

4.6 Die sekularisme doen sigself voor as normaal, goed en reg

Soos enige lewensvisie probeer die sekularis sy eie beuel blaas: Dit is modern (teenoor oudmodies), redelik (teenoor irrasioneel), verlig (in plaas van godsdienstige verkramptheid en indoktrinasie) progressief (in plaas van regressief) en 'n kampvegter vir vryheid (teenoor die dogmatistiese onderdrukking van godsdiens). Volgens Fowler lê agter dié rookskerm egter nog groter duisternis. Die sekularisme slaag, ten spyte van bogenoemde slagspreuke nie daarin om 'n volle, ryke lewe te verseker nie – dit is (vgl. 3.3 hierbo) eerder lewensvernietigend.

4.7 Die sekularisme verskyn nie as 'n gevaarlike geestelike mag nie, maar dit word versprei deur middel van invloedryke idees

Ons moet erken dat baie van die dinge wat die sekularisme aanbied (soos vryheid, mag, voorspoed) nie noodwendig verkeerd is nie.

As gevolg van hulle visie op, of idees oor die dinge, word vryheid, mag, voorspoed, ensovoorts egter verwring en verdraai en losgemaak van hulle ware aard en doel soos deur God bepaal (die reduksies waarop hierbo reeds gewys is). In kontras met Galasiërs 5:13 word vryheid byvoorbeeld gesien as die reg van die individu om sy eie belange volgens eie goeddunke na te streef. In teëstelling met Matteus 10:25-28 word mag beskou as outonome menslike kontrole. Welvaart word beskou as die bevrediging van menslike begeertes by wyse van oorvloedige konsumpsie. Dit staan in skrilte kontras met God se Woord soos blyk uit Matteus 6:25, Lukas 12:15 en 1 Timoteus 6:8,9. Hierdie sekularistiese idees oor vryheid, mag, welvaart en nog baie meer, lyk op die oog af nie soos bese magte nie, maar hulle het voete, hulle deurkruis die hele wêreld van vandag.

4.8 Sekularisme sou met die Christelike geloof versoenbaar wees

As gevolg van alles wat tot sover gesê is, lyk die sekularisme so aantreklik en is sy verleidingskrag so groot dat baie Christene dit, in plaas van as 'n gevaar, as versoenbaar met hulle geloof ag. Dit gebeur omdat daar in die meeste Christene en Christenteoloë se denke 'n (meestal) diepverborge maar nietemin reële en invloedryke dualisme teenwoordig is.

'n Eenvoudige, praktiese voorbeeld hiervan is dat Christene nog steeds 'n onderskeid maak tussen “geestelike” beroepe (waarin God voltyds gedien kan word en “wêreldse” beroepe (waarin Hy alleen deelyds op Sondae gedien kan word). 'n Ander voorbeeld is die hardnekkige geloof dat politiek (omdat dit as sodanig onrein of vuil sou wees) uit die kerk (wat vanselfsprekend heilig sou wees) geweier moet word. Of die omgekeerde: kerke moet hulle neuse uit politieke sake hou. 'n Laaste illustrasie van hoe maklik 'n dualistiese Christendom met die sekularistiese mediese wetenskap versoen kan word, is die gedagte dat 'n mens normaalweg deur medisyne genees word. God kan egter soms ingryp en wondergenesings laat plaasvind. Reg beskou, is God by *elke* (ook die normale) genesing teenwoordig. Om God soos 'n *deus ex machina* net in moeilike situasies waar menslike hulp faal, te wil gebruik, is om in die valstrik van die sekularisme te trap. Ons lewe immers elke oomblik van ons lewe en in elke werk wat ons doen – selfs in tye en op plekke waar dit lyk asof Hy totaal afwesig is – *coram Deo*, in sy teenwoordigheid.

4.9 Die post-modernistiese sekularisme sou meer aanvaarbaar wees

Baie hedendaagse Christene en Christelike teoloë is van mening dat die huidige, sogenaamde post-modernisme *minder* sekularisties is as sy modernisties voorganger. Myns insiens is dit nie die geval nie – die post-modernisme is slegs 'n *nuwe vorm* van sekularisme en kan dus nie as 'n bondgenoot van Christene teen die sekularisme beskou word nie.

Sampson, en andere (1994: 44) stel dit soos volg: “The greatest irony would be for Christians uncritically to join the assault on a dying modernity only to find ourselves as but one story among many, unintentionally reinforcing the irrationalism of post-modernity”.

Terwyl die modernistiese (rasionalistiese) sekularisme nog 'n *gematigde* relativisme gehuldig het, staan die post-modernistiese (irrasionalistiese) sekularisme *radikale* relativisme voor, gewoonlik “pluralisme” genoem. (Newbiggin, 1989 behandel die verskynsel in detail.) Die ouere soort sekulariste het geglo dat *geen* godsdiens werklik waar kan wees nie en daarom moes hulle onpartydig of neutraal wees. Die jongere sekulariste leer dat *alle* godsdiensleer waar is en 'n mens dus nie oor ander godsdiensleer mag oordeel nie. In praktyk is daar dus nie veel verskil tussen modernisme en post-modernisme nie: onpartydigheid (neutraliteit) en onverskilligheid (indifferentisme) is tweelingbroers. (Van der Walt, 1999b: 84 - 91 bied 'n perspektief op die post-modernisme waarin ook die gevare van hierdie hedendaagse stroming onderken word.)

5. Die pad verder

Aan die einde van hierdie gedeelte oor die verleidelende mag van die sekularisme word Fowler weereens aan die woord gestel om die erns van die situasie te beklemtoon: “Secularism ... may well be the most effective strategy yet been devised by the powers of darkness for limiting the effectiveness of Christian witness in the world” (Fowler, 2002:27).

'n Ontmaskering van die skynbare aantreklikheid van die sekularisme is egter nog slegs die eerste stap van 'n Christelike offensief. Christene self sal moet verander om gewapen te wees as die tweede stap voordat hulle die sekularistiese lewensvisie kan weerlê (die derde stap). Enigiets minder as dit is tot mislukking gedoem. Die sekularisme moet in sy wortels, as 'n lewensvisie, vanuit 'n alternatiewe, beter, Christelike lewensvisie teëgestaan word.

Van Houten (1991: 84) sê tereg dat, as die sekularisme slegs onlogies geredeneer het, sou ons sy drogredenاسies kon ontbloot. Indien dit alleen 'n ongesonde lewenstyl behels, sou ons iets beter kon voorstel. Indien dit slegs 'n afname van kerkbywoning sou beteken het, kon ons ons evangelisasiewerk opskerp om die kerke weer vol te kry. Indien dit net tot misbruik van die skepping gelei het, kon ons die noodsaaklikheid van verantwoordelike ekologiese optrede beklemtoon. Die sekularisme is egter nie net een van hierdie dinge nie, maar almal saam en nog veel meer. Sekularisme beïnvloed byvoorbeeld wel die denke van mense, maar ten diepste is dit 'n saak van die hart. As religieuse oortuiging bepaal dit hoe oor die lewe gedink word (*lewensvisie*) en hoe daarin gelewe word (*lewenswandel*).

In die volgende artikel sal dus eers ondersoek word hoe Christene self moet verander om hulle te kan bewapen (stap 2 hierbo) en daarna sal die sekularistiese lewensbeskouing vanuit 'n eie Skrifmatige lewensvisie gekonfronteer word (stap 3 hierbo).

Bibliografie

- DOOYEWEERD, H. 1965. La sécularisation de la science. *La Revue Réformée*, 5: 138 - 155. (Translated in English as "The secularization of science" by Knudsen, R.D. and distributed by the Institute for Christian Studies, Toronto, Canada.)
- DUVENAGE, B. 1965. Sekularisasie en sekularisme. *Bulletin van die Suid-Afrikaanse Vereniging vir die Bevordering van Christelike Wetenskap*, 1(3):115-130, November.
- FLOOR, L. 1996. Sekularisme en die Gereformeerde se profetiese roeping. *In die Skriflig*, 30(3): 387-401.
- FOWLER, S. 2002. *The Christian professional called to the service of love*. Melbourne & Kitale: Amani Educational Services.
- GRAAFLAND, C. 1975. *Gods geseulariseerde wereld*. s'-Gravenhage: Willem de Zwijger Stichting.
- HARKNESS, G. 1978. *The modern rival of Christian faith; an analysis of secularism*. Westport, Connecticut : Greenwood Press.
- JAKOBSEN, J.R. & PELLEGRINI, A. 2000. World secularisms and the millennium. *Social Text*, 18(3):1-27, Autumn.
- KEANE, J. 2000. Secularism? *Political Quarterly*, 71(3):5-19, supplement 1.
- KEDDIE, N.K. 2003. Secularism and its discontents. *Daedalus; Journal of the American Academy of Arts*, 132(13):14-30, Summer.
- KENNEDY, E. 2000. The tangled history of secularism. *Modern Age*, 42(1):31-38, Winter.
- NEWBIGIN, L. 1989. *The Gospel in a pluralist society*. Grand Rapids, Michigan: W.B. Eerdmans Pub. Co. & Geneva: W.C.C. Publications.
- PANNENBERG, W. 1996. How to think about secularism. *First Things*, 64:27-32, June/July.
- RAMACHANDRA, V. 2003. Learning from modern European secularism; a view from the third world church. *Evangelical Review of Theology*, 27(3):213-233, July.
- ROOKMAKER, H.R. 1970. *Modern art and the death of culture*. London: Inter-Varsity Press.
- SAMPSON, P., SAMUEL, V., SUGDEN, C. eds. 1994. *Faith and modernity*. Oxford: Regnum Books.
- SCHULTZE, Q.J., ANKER, R.M. eds. 1991. *Dancing in the dark; youth, popular culture and the electronic media*. Grand Rapids, Michigan: W.B. Eerdmans Pub. Co.
- VAHANIAN, G. 1967. *The death of God; the culture of our post-Christian era*. New York: Braziller.
- VAN DER WALT, B.J. 1999a. *Visie op die werklikheid; die bevrydende krag van 'n Christelike lewensvisie en filosofie*. Potchefstroom: Instituut vir Reformatoriese Studie.
- VAN DER WALT, B.J. 1999b. *Naby God; Christen en kerk op die drumpel van spiritualiteit*. Potchefstroom: Instituut vir Reformatoriese Studie., R. 1991. (Red.) *Facing the challenge of secularism*. Grand Rapids, Michigan : The Reformed Ecumenical Council.
- VAN RIESSEN, H. 1967. *Mondigheid en die machten*. Amsterdam: Buijten & Schipperheijn.
- VAN RIESSEN, H. 1974. Macht en onmacht in de twintigste eeuw. In: Van Riessen, H., Goudzwaard, B., Rookmaker, H.R., Van der Hoeven, J. (reds.) *Macht en onmacht van de twintigste eeuw*. Amsterdam: Buijten & Schipperheijn, p. 15-52).